

СОЦИАЛДЫК-ЭКОНОМИКАЛЫК КРИЗИС ШАРТТЫНДАГЫ ЗАМАНБАП КЫРГЫЗ ҮЙ-БҮЛӨСҮНҮН АБАЛЫ

СОСТОЯНИЕ СОВРЕМЕННОЙ КЫРГЫЗСКОЙ СЕМЬИ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

THE STATE OF MODERN KYRGYZ FAMILY IN THE CONDITIONS OF SOCIO-ECONOMIC CRISIS

Аннотация: Бул илимий макалада азыркы учурдагы заманбап кыргыз коомунун бирден-бир актуалдуу проблемалары – бул коомдук жана экономикалык кризистеги үй-бүлө проблемаларын кароо. Өткөөл мезгил, мобилдүүлүгүн алып, үй-бүлө пайдубалын талкалаган. Урбанизация багыттардын өз турумун өзгөртүп, үй-бүлөнүн маанисинин төмөндөшүнө алып келген. Кризис абалына алып барган шарттарды карап, ал жайгдайдан чыгуу жолдору жана механизмдери тууралуу каралган.

Түйүндүү сөздөр: үй-бүлө, кризис, глобализация, коом, калктын саны, мамлекет.

Аннотация: Статья посвящена одной из актуальных проблем современного кыргызского общества – проблеме семьи в условиях социального и экономического кризиса. Переходный период, вызвав мобильность населения, расшатал семейные устои. Урбанизация населения привела к падению значимости семьи, изменив ее место в ценностных ориентациях. Рассмотрены причины, приведшие современную семью в состояние кризиса и возможные пути и механизмы разрешения данной проблемы.

Ключевые слова: семья, кризис, глобализация, общество, население, государство.

Abstract: The article is devoted to one of the urgent problems of modern Kyrgyz society - the problem of the family in conditions of social and economic crisis. The transition period, having caused mobility of the population, has shaken family foundations. The urbanization of the population led to a decline in the importance of the family, changing its place in value orientations. The reasons that led the modern family to a state of crisis and possible ways and mechanisms to solve this problem are considered.

Key words: family, crisis, globalization, society, population, state.

Кыргызстанда бүгүнкү күндө, бул этапта, кыйла курч жана маанилүү маселелердин бири болуп азыркы үй-бүлө маселеси болуп саналат. Үй-бүлө деген эмне? Бул учурда бир бүтүн катары ааламдашуу жана коомдун коомдук калыбына бир жагынан кризиске учурап жатат негизги коомдук институт, коомдун бирдиги, адам баласынын жашоосундагы негизги нерсе болуп саналат. Өткөөл мезгил, мобилдүүлүгүн алып, үй-бүлө пайдубалын талкалаган. Урбанизация багыттардын өз турумун өзгөртүп, үй-бүлөнүн мааниси төмөндөшүнө алып келген.

Мамлекет совет бийлигинин учурунда үй-бүлөлүк мамилелерге олуттуу таасир тийгизгени менен, бирок үй-бүлө статусу, салыштырмалуу төмөн экенин белгилүү. Кайра куруунун жыгдары бул абал кескин төмөндөп кеткен. Үй-бүлөнүн экономикалык, коомдук жана адеп-ахлактык пайдубалы кыйратылды, бул болсо өмүр бою никеде жашоонун престижин тушуруп, көз карандысыз жашоонун баркын жогорулаты.

Учурда Кыргызстанда никелердин санын кыскартуу боюнча терс жагдай түзүлүүдө. Бул жаш адамдар

салыштырмалуу кеч жашында үй-бүлө күтүүгө алып барды. Жалгыз бой жаш адамдардын ичинде, калктын жалпы санын карап көрсөк, аялдар басымдуулук кылат. Чакан болгон үй-бүлөлөр жана жалгыз бой ата-энелери менен үй-бүлөлөрдүн санынын жогорулашы, ошол эле учурда төрөттүн төмөндөшү коңулду бурат. Изилдөөлөр көрсөткөндөй, төрөттүн төмөндөшү үй-бүлөлөрдүн аздыгына алып келет. Жубайлардын репродуктивдик тандоосуна үй-бүлө мамилелери, материалдык мүмкүнчүлүктөрү, жашоо шартты, улуттук каада-салттары, жубайлардын ден-соолугу таасир этет.

Тынчты алган көйгөй - ажырашуулардын көп сандагысы. Ажырашууга негизги себептери болуп ичкиликти кыянат пайдалануу, начар үй-бүлө шарттары, үй-бүлөлүк ойноштук, үй-бүлө милдеттерин бөлө албастык, психологиялык келишпестик, ошондой эле үй-бүлөдөгү зордук-зомбулук көйгөйлөрү.

Экономикалык милдет - үй-бүлөнүн негизи. Үй-экономикалык милдеттерди аткаруу үчүн, коомдук-экономикалык муктаждыктарын системасынын таасирин тийгизет, баалуулуктар, көз караштар, жашоодогу максаттары жана коомдун идеалдары, ошондой эле, үй-бүлө мүчөлөрүнүн жекече өзгөчөлүктөрү, алардын каалоосу, керектөө муктаждыктары, маданий өнүгүсү, улуттук жана этностук өзгөчөлүктөрү жогору болуш керек. Үй-бүлөнүн экономикалык мамилелери негизи ролун ойноп жатат.

Туруксуз коомдук-экономикалык кырдаал жана коомдогу психологиялык туруксуздук үй-бүлөгө олуттуу таасирин тийгизди. Изилдөөлөр тастыктагандай эле, кризистин таасири астында салттуу үй-бүлөлүк ылайыкташуу туруктуулук жөндөмүн жоготуп, мамлекеттик колдоого муктаж болуп калат.

Азыркы учурда, билим алуу, саламаттыкты сактоо, жана маданий-эс алуу кызматтары төлөм аркылуу болуп, үй-бүлөлүк бюджетке негизделген. Турак жай проблемасын чечүү азыр бир гана үй-бүлөнүн материалдык кырдаалына байланыштуу болот. Ошондуктан, негизги милдет байлык топтоо жана аларды мураска өткөрүп берүү, ошондуктан үй-бүлөнүн экономикалык милдеттери бир кыйла жогорулады.

Бекем үй-бүлөнүн өзгөчөлүктөрү катары биз ишенимдүү алака, жакын тууган адамдын кадыр-баркын бекемдөө, өз ара түшүнүшүү, бош убакытты уюштуруу жана колдоо саналат.

Жакын адамдардын психологиялык жактан колдоосу жандын тынчтыгы үчүн абдан маанилүү болуп саналат. Үй-бүлөнүн чыр-чатактары жана кризистик кырдаалдары улам жубайлардын бири-бирине болгон психологиялык колдоосун жана түшүнүүсүн ажыратат экен. Ошентип, түшүнүү, психологиялык колдоо, боорукердик, мээрим, бактылуу үй-бүлөлүк жашоо шарты катары каралат.

Үй-бүлөнүн эс алуу иш-чараларын уюштуруу жана ошондой эле үй-бүлөнүн психологиялык климатты жакшыртуу жогорку мааниге ээ. Бул үй-бүлө мүчөлөрү үчүн бири-бирин жакшы билгенге жана өз ара түшүнүүнү жакшыртуу жана биргелешкен иш-аракет жубатарлык сезимин берет.

Кадимки үй-бүлөлүк мамилелер деле бул маанилүү психологиялык шарты жок болушу мүмкүн. Тилекке каршы, азыр бул иш абдан маанилүү болсо да, би-

рок, тескерисинче, өзгөргөн коомдо ар бир адамдын жан жүгү төмөндөп, ал үй-бүлөсү менен байланышта жүрүшүнө тоскоолдук кылуусу өсүп жана суммаланып баратат.

Тукум улоочу (көбөйүү) милдети. Индивиддин коомдук жана психологиялык жеке касиеттери болуп баласы жоктук кыйынчылыктарды жаратат. Изилдөө чегинен чыккан зарыл рухий муктаждыгы болуп саналат. Балага болгон муктаждык - бир адамдын муктаждыктарын структурасында маанилүү курамдык бөлүгү; башка адамга муктаждыгынын бир түрү болуп саналат.

Инсан катары ар бир бойго жеткен адамдын каалоосу бар - өзүн далилдөө үчүн ниети, устаты, окутуучу, улук кызматкер, билиминин, тажрыйбасынын, башка адамдын тажрыйбасына өткөрүп берүүгө каалоосу. Бул насаатчылыкта, окутууда, багууда бала менен энеси жана атасынын байланыш чөйрөсү болуп саналат. Бул жеткен инсандын өзүн-өзү ишке ашыруусу болуп саналат. Балага болгон зарылчылык ар кандай коомдук-маданий муктаждыгын билдире алат - мааниси жана адамзатка байланыштуу ой-ниети.

Ата-энелердин нике карата бала милдеттерин аткарышат: 1) жубайлардын үй-бүлөлүк абалынын өзгөрүүсү; 2) жубайлардын туугандык байланыштарынын өзгөрүүсү; 3) үй-бүлөлүк биримдик сезимин бекемдөө; 4) үй жана өзүн-өзү кызмат кылууда кыйынчылыктарга жогорулашуусу; 5) бала тарбиялоого жана камкордук ички иштерде алар үчүн өз ара жардамдын реалдуу өсүшүнүн зарылдыгы.

Жашоо туруксуздукту жана жаш үй-бүлөлөрдүн нормалдуу материалдык жана жашоо шарттарынын жоктугу эске алынып бала төрөөнү кийинкиге калтыруу аргасыз болушат. Ошентип, биз үй-бүлөнүн жыныстык милдетинин нарктын төмөндөдү деп айта алабыз.

Негизги баланын коомдук милдетти жана коомдук статусу. Үй-бүлө коомдо жалгыз гана социалдык мекеме болбой, бул роль мектеп балдарынын (өспүрүмдөр) тобу, атайын билим берүү уюмдары, маданий мекемелер менен бөлүшүлгөн. Алардын үй-бүлөгө маанилүү экени шексиз, анткени бүгүнкү коомдогу заманбап сапат аларсыз пайда болмок эмес экенин калыстык үчүн айтып кетүү зарыл. Ал эми үй-бүлө коомдогу маанилүү институт жана башка социалдык институту жакынкы келечекте аны алмаштыра алат деп айтууга мүмкүн.

Учурда бул үй-бүлөлөрдүн функцияларын ишке ашыруу кыйын болуп калды. Бул тарбияда балдардын девианттык жүрүмүнүн өсүшү менен далилденип турат. Коомдо, ошондой эле жашыруун беспризорничество көйгөйү бар, анын себептери үй-бүлөлүк жашоо азыркы коомдо кадыр-барктуу эмес деп жатышат. Бул көрүнүш балдардын жаңы муунду, коомду четке кагуусун сүрөттөйт. Бай үй-бүлөлөрдө да ата-энеси же 2-3 жумушта иштеген энеси менен дээрлик бала көрүшпөйт жана билим менен алектенбейт.

Бүгүнкү күндө коомдо болуп жаткан өзгөрүүлөрдү иликтеп биз үй-бүлөлүк милдеттердин экономикалык, эс алуу жана психотерапиялык милдеттеринин өсүшү менен бирге гедонисттик менен баланын коомдо көбөйүү, коомдук, негизги статусу жана мил-

БИШКЕК ГУМАНИТАРДЫК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ

деттеринин маанисинин олуттуу төмөндөшүнө айтсак болот.

Ошентип, азыркы үй-бүлөнүн абалы коомдук-экономикалык кубулуштардын көрсөткүчтөрүн талдоодо төмөндөгү багыттарын билдирет: үй-бүлөлөрдүн жалпы санынын азайышы; Үй-бүлөдө балдардын санынын кыскаруусу; бир бала үчүн үй-бүлөнүн багыт алуусу; көп балалуу үй-бүлөлөрдүн кыскаруусу; Жалгыз бой ата-энелердин өсүшү жана кризистик үй-бүлөлөрдүн өсүшү; балдарды бага албаган жакыр үй-бүлөлөрдүн санынын өсүшү.

Корутунду катары "группа риска" үй-бүлөлөрдүн көпчүлүгү коомдук шарттардын кесепетинен түзүлгөнүн айтып кетсек болот. Алардын жакшы жагына үн-

дөш үчүн, өз убагында зарыл чечимдерди чыгарыш үчүн, экономикалык негиздерин бекемдөөгө атайын жалпы иш-чараларды өткөрүп, үй-бүлөнүн абалы жөнүндө ар тараптуу мамлекеттик жакшыртуу механизмдерин табып, үй-бүлөнүн балдардын коомдошконгогу негизги институту катары ролун көргөзү болуп саналат.

Адабияттар

1. Азаров Ю.П. Семейная педагогика. - М., 1985.
2. Ковалев. Психология современной семьи. - М., 1988.
3. Гозман Л. Я., Алешина. Ю.Е. Социально-психологические методы исследования супружеских отношений. - М.: МГУ, 1987.
4. Анзорг Линда. Дети и семейный конфликт. - М.: Просвещение, 1991.